

Vardhamana Mahavira

(ok. 599-527 p.n.e.) przywódca religijny

Mahavira (Wielki Bohater) Vardhamana był jednym z 24 Tirthanakras (Zdobywców lub Twórców), którzy byli założycielami indyjskiej filozofii religijnej dżinizmu. Vardhamana urodził się w Ksatiryakundagrama w Indiach około 599 roku p.n.e. i umarł w 527 p.n.e. Dżinizm lub jego poprzednik rozwinął pierwszy tirthanakra, Rishabhadeva, który żył ok. 1500 p.n.e. Poprzez przykład swojego życia i nauk, Vardhamana pomógł ustanowić dżinizm w całym Indiach. Fakty z jego życia mogły zostać zniekształcone przez pragnienie wyznawców, aby nadać im dodatkowe duchowe znaczenie. Niemniej jednak urodził się jako książę Kshatriya, czyli kasty wojskowej, i spędził młodość, ciesząc się korzyściami płynącymi z bogactwa, zanim wyrzekł się tego w wieku 30 lat. Dżinizm opiera się na koncepcji ahimsy, co oznacza unikanie krzywdzenia wszystkich żywych istot. Ponadto wymaga posłuszeństwa różnym vrata, czyli ślubom dotyczącym prawidłowego zachowania. Vardhamana prowadził życie skrajnej ascezy i posłuszeństwa wobec pięciu wielkich wrat wyrzeczenia się świata fizycznego. Te śluby są podobne do buddyjskich wskazań i wzywają do unikania wszelkiej przemocy, mówienia prawdy, unikania kradzieży, czystości i unikania przywiązania do jakiegokolwiek fizycznej rzeczy lub osoby. Dżiniści odrzucają koncepcję wszechświata stworzonego przez Boga i skupiają się na możliwości doskonalenia ludzkości, a tym samym na osiągnięciu wolności od świata fizycznego. Vardhamana osiągnął stan kevala, co oznacza formę wszechwiedzącej percepcji wykraczającą poza możliwości przeciętnej osoby. Jako współczesny Buddzie Gautamie, który urodził się w tym samym regionie Indii, Vardhamana żył w epoce znacznego religijnego podniecenia i rozwoju. Jain isim miał podobne cechy do buddyzmu, ale kontrastował z hinduizmem, który był najwcześniejsza forma była pod wpływem rytualizmu bramińskiego. Uznawana za ostateczną Tirthanankra obecnej epoki, Vardhamana przyciągnęła wielu wyznawców i uczniów. Wyzaczył 11 Ganadharów (uczniów), aby kontynuowali jego dzieło — każdy z nich był nawróconym z braminizmu — ale przeżyło go tylko dwóch. W chwili śmierci Vardhamany w jego kongregacji służyło około 14 000 mnichów i 36 000 mniszek. Ci następnie podzielili się według różnych schizm, z których najbardziej zauważalna trwa do dnia dzisiejszego i przedstawia po jednej stronie Shvetambaras (w białych szatach) i Digambaras (naczy), którzy wierzą, że ich strój jest odpowiedni dla mnichów i którzy zaprzeczają możliwość, że dusze mogą wyjść poza ciało kobiety. Uczniowie Vardhamany zebrali jego myśli i nauki w dziełach znanych jako Agam Sutry, ale ich oryginały zaginęły.

Valla, Lorenzo

(1407–1457) humanista i gramatyk

Erudyta i niezrównany w swojej działalności naukowej Valla jest uważany przez wielu historyków za wybitnego humanistę XV wieku. Jego krytyka świętych dokumentów w połączeniu z zjadliwym stylem i arogancją wzbudziła w nim wrogość innych humanistów i urzędników religijnych. Mimo to udało mu się przetrwać śledztwa inkwizycyjne i oskarżenia o herezję. Wpływ jego pism odbił się echem w następnym stuleciu. Nadal denerwowali urzędników kościelnych, ale mieli pozytywny wpływ na humanistów, takich jak Erazm, i zyskali akceptację w kręgach protestanckich. Valla otrzymał humanistyczne wykształcenie w Rzymie, w którym się urodził, i był dobrze zorientowany w grece i klasycznej łacinie. Znał dzieła Cyserona i Kwintyliana, ale preferował styl łaciński tego ostatniego. Odmówiono mu zatrudnienia w kurii papieskiej, przyjął posadę retoryki na uniwersytecie w Pawii. Z powodu kontrowersji wokół jego krytyki myśli scholastycznej zrezygnował po dwóch latach. Stamtąd przeniósł się na dwór króla Alfonsa Wielkodusznego w Neapolu, będącym wówczas rozwijającym się ośrodkiem humanizmu. Valla przez kilka lat przebywał na dworze królewskim w Neapolu, gdzie pełnił funkcję sekretarza i historyka Alfonsa. Podczas pracy nad kilkoma najważniejszymi traktatami brał

udział w dyskusjach humanistycznych i sporach literackich. Do Rzymu przeniósł się na zaproszenie humanisty papieża Mikołaja V w 1448 r. W Rzymie podarował papieżowi łacińskie tłumaczenia Herodota i Tukidydesa, kontynuował pisarstwo i nauczał retoryki. Valla zakończył karierę w służbie papieża Kaliksta III. Kilka jego prac ukazuje zakres jego stypendium. O przyjemności, 1431, później poprawiona i zatytułowana O prawdziwym i fałszywym dobru, kontrastuje stoickie, chrześcijańskie i epikurejskie poglądy na temat przyjemności. Dzieło kontrowersyjne w momencie jego powstania, nadal budzi kontrowersje wśród historyków. Jego Elegancje języka łacińskiego wychwala zalety klasycznej łaciny i potępia średniowieczną łacinę jako barbarzyńską pod względem gramatyki i stylu oraz nienadającą się do użytku. Elegancje wpłynęły na treść renesansowych podręczników gramatyki łacińskiej i pomogły ukształtować charakter studiów humanitatis, programu nauczania sztuk wyzwolonych renesansu. Uznawana jest za prekursora współczesnych studiów językowych. Z punktu widzenia krytyki historycznej najważniejszym traktatem Valli jest jego krytyka Donacji Konstantyna, dokumentu rzekomo wydanego przez rzymskiego cesarza Konstantyna, który rzekomo przekazał papieżowi władzę doczesną na zachodzie Europy. Valla wykorzystał swoją wiedzę z zakresu historii, geografii i łaciny, aby wykazać istnienie anachronizmów w dokumencie i uznał go za fałszerstwo. Krytykował inne święte dokumenty, w tym łacińską Wulgatę św. Hieronima i Credo Apostolskie, które, jego zdaniem, nie zostały napisane przez apostołów. Valla napisała także historię ojca Alfonsa, króla Ferdynanda Aragońskiego. Na krótko przed śmiercią w 1457 r. skomponował Encomium o św. Tomaszu z Akwinu.

Verdun, Traktat

Traktat z Verdun, podpisany w 843 r., był drugim krokiem w stronę rozpadu dynastii Karolingów. Stworzył ideę państw narodowych. Po śmierci cesarza Karola Wielkiego w 814 r. jego jedyny żyjący prawowity syn Ludwik I Pobożny (778–840) odziedziczył jego rozległe imperium i został cesarzem Zachodu. Ludwik miał trzech synów z żoną Ermengarde (778–818): Lotara (795–855), Pepina (797–838) i Ludwika (804–876). Żaden z spadkobierców Karola Wielkiego nie posiadał cech przywódczych swojego dziadka. Lotar, jako najstarszy, został mianowany cesarzem i głównym spadkobiercą Ludwika na zgromadzeniu w Akwizgranie w 817 r. Ludwik I mianował Pepina I królem Akwitanii, a Ludwika królem Bawarii, wierząc, że zapewni to uporządkowaną sukcesję. Sukcesja przekształciła się w kryzys dynastyczny, kiedy Ludwik I poślubił Judytę z Bawarii w 820 r. i mieli syna Karola Łysego (823–877). Ludwik I chciał zmienić sukcesję dynastyczną na korzyść Karola i w 830 r. przyznał Karolowi część ziem wchodzących w skład dziedzictwa Lotara i Pepina, którzy teraz czuli się zagrożeni. W 830 roku Lotar zbuntował się i został jedynym władcą imperium swojego ojca. Obawiając się zwierzchnictwa Lotara, Pepin i Ludwik przywrócili ojcu władzę. W 833 roku Ludwik spotkał Lotara na Polu Kłamstw niedaleko Colmar w Alzacji, aby zaaranżować rozmowę. Jednak wszyscy trzej synowie go spotkali i Ludwik po raz kolejny został obalony. Pepin i Ludwik I ponownie sprzymierzyli się przeciwko Lotarowi i przywrócili ojcu władzę w 834 r. Kwestia dziedziczenia pozostawała problematyczna przez kilka ostatnich lat długiego panowania Ludwika. Krótko przed śmiercią Pepina Ludwik zaproponował w 837 r. kolejny podział i przekazał Karolowi Akwitanie, dzisiejszą południową Francję. Syn Pepina, Pepin II, Lotar i Ludwik odrzucili tę decyzję. Kiedy Ludwik zmarł w 840 r., kwestia dziedziczenia pozostała nierozwiązana. Między braćmi wybuchła wojna domowa, która poważnie osłabiła prestiż zarówno Korony, jak i imperium; w konsekwencji arystokracja zyskała większą władzę. Porozumienie w sprawie ostatecznego rozwiązania problemu militarnie w Fontenoy-en-Puisaye, niedaleko Autun w Burgundii, zawarte w 842 r., doprowadziło Ludwika i Karola do sprzymierzenia się przeciwko Lotarowi i Pepinowi II, którzy definitywnie przegrali bitwę. Rezultatem była przysięga strasburska złożona w 842 r., w której Karol i Ludwik ponownie sprzymierzyli się przeciwko Lotarowi. Po długich rozważaniach w sierpniu 843 r. podpisano traktat w Verdun nad Mozą. Traktat ten po raz drugi dokonał podziału imperium. Lotar zachował tytuł cesarski i otrzymał długi pas ziemi pośrodku imperium Karola Wielkiego, znanego jako

Francia Media, rozciągający się od Morza Północnego po Morze Śródziemne, obejmujący dzisiejszą Lotaryngię, Prowansję, Burgundię i północną część Włoch. Ludwik otrzymał Francję Orientalis, wschodnią część imperium, obecnie Niemcy, i stał się znany jako Ludwik Niemiecki – wielu historyków uważa go za założyciela narodu niemieckiego. Karol otrzymał Francia Occidentalis, większość dzisiejszej Francji. Traktat z Verdun reprezentował frankońską praktykę dziedziczenia podzielnego, a nie dziedziczenie primogenitury praktykowane gdzie indziej. Traktat z Mersen z 870 r. jeszcze bardziej podzielił ziemie Lotara pomiędzy Karola Łysego, Ludwika Niemiec i jego syna Ludwika II. Ten ostatni traktat całkowicie rozwiązał ciężko zdobyte królestwo Karola Wielkiego.

Valdivia, Pedro de

(ok. 1500–1553) Hiszpański konkwistador

Pedro de Valdivia, hiszpański konkwistador, jest najbardziej znany jako zdobywca Chile. Urodził się około 1500 roku w La Serena w Estremadurze w Hiszpanii. Wstąpił do armii hiszpańskiej w czasie niemal ciągłych działań wojennych w Europie. Jako żołnierz armii Karola V Hiszpańskiego Valdivia walczył po stronie imperium Habsburgów podczas wojen włoskich. Brał udział w walkach we Flandrii i Pawii w 1525 r. Bitwa pod Pawią jest szczególnie godna uwagi jako pierwsza duża współczesna bitwa, ilustrująca przejście od rycerzy w zbrojach i kuszników do kanonierów. Valdivia udał się do Nowego Świata w 1535 r. Brał udział w długotrwałym podboju Wenezueli, a następnie w 1532 r. dołączył do Francisco Pizarro, zdobywcy Peru. Wśród konkwistadorów wyróżniał się swoją wiedzą i zarozumiałością, Valdivia stał się najwybitniejszym oficerem i najwyższą rangą w rządzie Pizarro. Dowodził siłami Pizarro w bitwie pod Las Salinas w 1538 r., walce pomiędzy Pizarro a innymi konkwistadorami o kontrolę nad miastem Cuzco. Pizarro był niezwykle trudnym człowiekiem do tego stopnia, że w końcu został zamordowany przez innych Hiszpanów, ale Valdivia wykazała się umiejętnością dogadania się ze zdobywcą i stała się jego ulubieńcem. Otrzymał tytuł maestro del campo, czyli głównego oficera sztabu, i wydawało się, że jest gotowy na dostatnie życie w Peru. Jednak Valdivia miał ambitny charakter. Pragnął zarówno niezależnej pozycji, jak i własnego terytorium. Wybrał Chile z powodów, które zdumiały pozostałych Hiszpanów. Chile miało tak złą reputację po nieudanej wyprawie Diego de Almagro, że opinia publiczna w Peru utrzymywała, że ta ziemia nie jest w stanie wyżywić 50 Hiszpanów; w Chile nie można było zdobyć bogactwa. Niemniej jednak Valdivia zwróciła się do Pizarro o wsparcie w eksploracji i podboju krainy. W zamian oddał swoją cenną encomiendę i kopalnię srebra w Porco. W 1539 roku Pizarro mianował Valdivię wicegubernatorem Chile, a Valdivia wyruszył na jego terytorium. Valdivia miał wielkie problemy ze znalezieniem ludzi, którzy by mu towarzyszyli, po części dlatego, że posiadał niewielki majątek. Dowódca wyprawy w tej epoce musiał pokryć wszystkie wydatki związane z przemieszczaniem wojsk. Ponieważ Valdivia miał mało pieniędzy, mógł sobie pozwolić tylko na niewielką siłę. Opuścił Cuzco w styczniu 1540 r. z od pięciu do dwudziestu hiszpańskich żołnierzy, swoją kochanką Inés de Suárez i indiańskimi siłami pomocniczymi liczącymi około 1000 ludzi. W drodze do Arequipy dołączyli do niego inni Hiszpanie. W Tarapacá Valdivia czekała na dodatkowe posiłki, ale kiedy armia w końcu wyruszyła przez pustynię Atakama, liczyła mniej niż 100 Hiszpanów, w tym dwóch księży. Valdivia pomaszerowała na południe z przedmiotami uznanymi za najbardziej przydatne do kolonizacji - europejskimi zbożami, głównie pszenicą; zwierzętami domowymi, zwłaszcza świniami i ptactwem; oraz zbiór narzędzi rolniczych. Po 11 miesiącach trudów, potyczek z Indianami i konfliktów wewnętrznych siły Valdivii przybyły do doliny Mapocho. Niemal natychmiast oni zostali zaatakowani przez armię indiańską dowodzoną przez lokalnego wodza Ichimalonco. Hiszpanie ostatecznie wypędzili indiańskich wojowników. W Copiapó, siedem miesięcy po rozpoczęciu podróży Valdivii, w imieniu Korony Hiszpańskiej objął w posiadanie Chile. Wkrótce potem przekonał miejscowych Indian do pomocy w budowie pierwszego w Chile miasta

w stylu europejskim, Santiago, w lutym 1541 r. Niecały miesiąc później Valdivia utworzył cabildo (radę zarządzającą), która z kolei wezwała Valdivię aby mianował się gubernatorem Chile w imieniu króla Hiszpanii, a nie jako porucznika Pizarro. Po pobicznych sprzeciwach Valdivia zgodził się. Na nieszczęście dla Hiszpanów, 11 września 1541 roku Indianie araukańscy (południowo-zachodnia Ameryka Południowa) zaatakowali Santiago i doszczętnie je spalili. Wojna o Chile pochłonęła resztę życia Valdivii. Następne lata spędził na wypychaniu na południe od Santiago, walcząc z Araukanami i zakładając szereg miast-fortec, w tym Concepcion, La Imperial (dzisiejsze Carahue), Valdivia i Villarrica. Wraz z utworzeniem każdego miasta Valdivia rozdawała encomiendy wybranym konkwistadorom, dając im w ten sposób uprawnienia do pobierania daniny od Indian podlegających ich jurysdykcji i przejmowania kontroli nad procesem chrystianizacji rdzennych Amerykanów. Zakony otrzymywały także encomienda od konkwistadora. Ponieważ rdzenni Chilijczycy mieli niewiele zgromadzonego bogactwa, hołd zazwyczaj przybierał formę pracy przymusowej w kopalniach lub przemywania złota. Nic dziwnego, że Indianie stawiali zaciekły opór zniewoleniu. W 1548 roku Valdivia otrzymała pomoc i posiłki z Peru, zwiększając liczbę Hiszpanów w Chile do 500 ludzi. To nie wystarczyłoby, ponieważ wojska hiszpańskie były tak słabo rozciągnięte po całym kraju.

Vespucci, Amerigo

(1454–1512) florencki odkrywca

Amerigo Vespucci, nowatorski odkrywca, pionierski kosmograf i niezwykle skuteczny autopromotor w epoce odkryć, jako pierwszy uznał, że ziemie napotkane przez Krzysztofa Kolumba i Pedra Álvaresa Cabrala reprezentowały całkowicie „Nowy Świat”, jak to ukuł w swoim zbiorze listów i dokumentów zatytułowanym *Paesi novamente ritrovati*, opublikowany we Włoszech w 1507 r. W tym samym roku po raz pierwszy na mapie opublikowanej przez mało znanego francuskiego duchownego naniesiono na te ziemie zlatynizowaną wersję imienia Vespucciego – Ameryka – nazwał Martin Waldseemüllera w swoim zbiorze dokumentów zatytułowanym *Cosmographiae introductio*. Tak więc odkrywca niezaangażowany w początkowe odkrycie ziem półkuli zachodniej zaszczycił się tym, że jego imię nosiły dwa kontynenty. Jego kariera odkrywcy i kosmografa była właściwie drugą karierą Vespucciego, ponieważ zbudował swoją fortunę jako kupiec i agent interesów Medyceuszy we Włoszech. Rozpoczynając swoją drugą karierę w 1499 r. w wieku 45 lat, Vespucci dołączył do wyprawy hiszpańskich nawigatorów Alonso de Ojeda i Peralonso Niño w 1499 r. podczas ich eksploracji wybrzeży północnej Ameryki Południowej. Za wcześniejszym porozumieniem Vespucci oddzielił się od Ojedy i Niño i popłynął na południe, badając ujście Amazonki, a także różne wyspy karaibskie. W 1500 powrócił do Hiszpanii, a w 1501 zmienił patronów. Służył pod dowództwem króla Portugalii Manuela, kiedy zbadał prawie 10 000 kilometrów południowego wybrzeża Ameryki Południowej i dokonał wielu odkryć, w tym Rio de Janeiro w Brazylii. Żeglując aż do 50 stopni szerokości geograficznej południowej, na południe od ujścia rzeki Río de la Plata, Vespucci prowadził szczegółowe notatki, których poprawki zostały opublikowane w 1507 roku. Podobnie jak inni odkrywcy jego czasów, Vespucci podkreślał najbardziej niezwykle i podniecające cechy rzeki napotkanych tubylców, opisując ich jako wiecznie nagich („tak jak wychodzą z łona matki, tak idą aż do śmierci”), rozwiązłych seksualnie („żenią się z dowolną liczbą żon, a syn mieszka z matką, brat z siostrą, kuzyn z kobietą i każdy mężczyzna z pierwszą napotkaną kobietą”), bez żadnego majątku („nie mają własnego majątku, ale wszystko jest wspólne”), bez religii („mają żadnego kościoła, żadnej religii”) i straszliwie zdeformowanych przez „niezwykłe i potworne” ozdoby na ciałach i twarzach. Oprócz swoich odkryć i publikacji Vespucci był pionierem w sztuce i nauce kosmologii, opracowując metodę obliczania niemal dokładnej długości geograficznej (którą do tej pory określano metodą martwego obliczenia). Obliczył także obwód Ziemi z dokładnością do 80 kilometrów od jej rzeczywistych wymiarów. Przez wieki większość uczonych uważała osiągnięcia Vespucciego za drugorzędne i pochodne, a pogląd ten został skorygowany dopiero w pracach

włoskiego uczonego Alberto Magnaghiego w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku. Vespucci zmarł w 1512 roku w wieku 58 lat na malarię, na którą nabawił się podczas swoich eksploracji.

Voltaire (François-Marie Arouet)

(1694–1778) filozof francuski

François-Marie Arouet, lepiej znany światu jako Voltaire, urodził się 21 listopada 1694 roku w Paryżu. Dzięki swoim wnikliwym obserwacjom społeczeństwa i wnikliwemu dowcipowi Voltaire stał się jedną z gwiazd francuskiego oświecenia, powszechnie uważaną za początek ery myśli nowożytnej. Wraz z innymi, takimi jak Denis Diderot, Voltaire na zawsze zmienił oblicze życia intelektualnego. Chociaż Voltaire spędził życie na naśmiewaniu się z tego, co uważał za absurdy zorganizowanej religii, Voltaire kształcił się w Collège Louis Le Grand, instytucji edukacyjnej założonej przez jezuitów, Towarzystwo Jezusowe. Choć nazwana na cześć Ludwika Le Granda, Ludwika XIV, na cześć jego wizyty tam i objęcia patronatu królewskiego, uczelnia została założona przez jezuitów w 1563 roku. Mimo że nazwano ją uczelnią za czasów Woltera, w rzeczywistości jest to liceum, z grubsza równoważne do amerykańskiego liceum. Victor Hugo, kolejny z wielkich pisarzy Francji, kształcił się w Louis Le Grand. Urodzony we francuskiej klasie średniej, czyli burżuazji, talent Voltaire'a do satyry zyskał na początku życia arystokratycznych wrogów. W 1717 r. został uwięziony w niesławnej Bastylii w Paryżu za pisanie o rządzie regencyjnym księcia orleańskiego Filipa II, który pełnił funkcję regenta młodego Ludwika XV po śmierci Ludwika XIV w 1715 r. Życie w Bastylii, które nie było już wówczas zakazanym więzieniem średniowiecza, nie osłabiło kreatywności Woltera. W tym więzieniu napisał sztukę *Edyp* i przyjął pseudonim Voltaire. *Edyp* stał się jego pierwszym sukcesem i zapoczątkował karierę pisarską. Dziesięć lat później, w 1726 roku, Voltaire wdał się w konflikt z kolejnym francuskim arystokratą znanym w historii jako kawaler de Rohan. Do tej pory jego sława zapewniła mu pewien immunitet przed więzieniem. Osoby wysyłane do Bastylii często nigdy nie były sądzone, a jedynie skazywane przez króla lub regenta na podstawie tajnego dokumentu. Tym razem Voltaire miał do wyboru Bastylię lub wygnanie. Mądrze wybrał Anglię, wówczas najbardziej wolny intelektualnie z krajów europejskich. Po tym, jak chwalebna rewolucja w 1688 r. zakończyła despotyczne rządy króla Jakuba II, pisarze tacy jak John Locke w swoich *Dwóch traktatach o rządzie* nakreślili plan rządu przedstawicielskiego, który miał wpływ na resztę kariery Woltera. Jego *Listy o Anglikach* zostały opublikowane w Rouen we Francji w 1731 roku. Nigdzie indziej nie ma lepszego przedstawienia jego filozofii politycznej niż w *Liście VIII: O parlamencie*, w którym pisze: „Anglicy są jedynym narodem na ziemi, który potrafili wyznaczyć granice władzy królów, stawiając im opór; i który dzięki serii walk ustanowił w końcu mądry rząd, w którym książę jest wszechmocny, aby czynić dobro, a jednocześnie jest powstrzymywany od popełniania zła; gdzie szlachta jest wielka bez bezczelności, chociaż nie ma wasali; i gdzie ludzie uczestniczą w rządzie bez zamieszania.” Takie poglądy raczej nie przysporzyły mu sympatii na dworze króla Ludwika XV, który miał zamiar kontynuować tradycję monarchii absolutnej udoskonaloną przez króla Ludwika XIV, Króla Słońce. Najbardziej zbliżonym do parlamentu brytyjskiego były francuskie Stany Generalne, zgromadzenie burżuazji, duchowieństwa i szlachty. Jego ostatnie spotkanie odbyło się w 1614 r., po zabójstwie króla Henryka IV w 1610 r. Zebrało się ponownie dopiero w 1789 r., a jego zwołanie wówczas przez niechętnego Ludwika XVI zapoczątkowało rewolucję francuską. Do roku 1734 Ludwik XV słyszał już wystarczająco dużo o poglądach Woltera na temat rządu. Mniej więcej w tym czasie Voltaire rozpoczął współpracę z Madame de Châtelet, której mąż doskonale wiedział o romansie. Voltaire najwyraźniej uznał za rozsądne zamieszkać w zamku Châtelet w Cirey. Jednak od tego momentu życie Voltaire'a stało się zarówno bardziej zagmatwane, jak i bardziej intrygujące. Voltaire pozostał wnikliwym krytykiem francuskiego rządu i społeczeństwa, zwłaszcza oficjalnego Kościoła rzymskokatolickiego. Chociaż często jest przedstawiany jako ateista, w jednym fragmencie oświadczył, że osobiście wierzy w Jezusa Chrystusa jako swojego Boga. Jego satyra na św. Joannę d'Arc, *La Pucelle*,

pokazała zorganizowanemu kościołowi zarówno humor, jak i skandal. Satyra polityczna na Woltera pozostaje skarbem zarówno dla czytelników, jak i pisarzy. Najbardziej znana satyra Woltera, Kandyd, została opublikowana w 1759 r., u szczytu wojny siedmioletniej, a najprawdopodobniej miała na nią wpływ rzeź najgorszego konfliktu, jakiego Europa doświadczyła między wojną trzydziestoletnią a wojnami napoleońskimi. Chociaż ośmieszając poszukiwanie „najlepszego ze wszystkich możliwych światów”, niemniej jednak nadal ujawnia swoją wiarę w niezłomnego ducha ludzkości, wiarę, która go nigdy nie opuściła. Chociaż Voltaire jest najbardziej znany ze swoich dzieł z zakresu satyry politycznej i teorii politycznej, twierdzi, że jest jednym z pierwszych poważnych historyków epoki nowożytnej. Jego biografie Ludwika XIV, króla Francji i szwedzkiego króla-wojownika Karola XII, do dziś stanowią wzór dla sztuki historyka. Obaj łączą w sobie uznanie dla czasów, w których żyli obaj monarchowie, i zrozumienie osobistego wpływu, jaki poszczególne osoby mogły wywrzeć na swoje epoki. W 1755 roku Voltaire osiadł w Szwajcarii i kupił własny zamek w Ferney. Odwiedzali go wielcy i pokorni. Jednak ideały tolerancji i sprawiedliwego rządu przyniosły mu kolejną walkę z władzą. Chociaż Voltaire przeprowadził się z Francji, w sercu pozostał Francuzem aż do śmierci. Odpowiednio, zmarł w Paryżu 30 maja 1778 r., zaledwie nieco ponad dziesięć lat przed upadkiem starej monarchii francuskiej, której absolutystyczną polityką tak gardził, upadła pod własnym ciężarem podczas rewolucji francuskiej 1789 r.

voodoo (Vodun), haitański

Początki haitańskiego voodoo można przypisać korzeniom z Afryki Zachodniej. Antropolodzy badali afrykańskie rytuały voodoo i zastosowali te badania do haitańskiego voodoo. Plemię Joruba w Afryce Zachodniej praktykuje tę religię, aby przywoływać duchy w celu ochrony. Jedną z ceremonii ma pokazać, że rytuały voodoo zapewniają ochronę przed przypalaniem ciała gorącymi nożami i rozbijaniem ciała przez potłuczone szkło. Uczestnicy tych ceremonii wierzą, że ich lekarstwo i udział w tych obrzędach ułagodzi bogów i zapewni im ochronę. Voodoo, podobnie jak wiele innych religii na świecie, ma hierarchiczny system bogów i duchów (loa). Jednym z potężniejszych bogów tej religii jest bon dieu, stwórca planety i niebios. Loa mają swoje własne cechy i osobowości i są w stanie dokonywać zarówno dobrych, jak i złych uczynków. Rozwój różnych loa nie nastąpił tylko w Afryce, niektóre loa powstały także na Haiti. Voodoo nie ogranicza się do prostych ceremonii religijnych; obejmuje także różne elementy społeczne, takie jak taniec. Podczas rytuałów voodoo ludzie przywołują duchy, aby się ucieleśniały, łącząc tożsamość osoby z duchem, co pozwala tej osobie osiągnąć moce ducha. Voodoo zostało sprowadzone na Haiti w wyniku handlu niewolnikami, który sprowadził tysiące zniewolonych Afrykanów. Haitańskie voodoo jest trudne do zbadania, ponieważ wielu niewolników nie było w stanie prowadzić pisemnych zapisów swojej kultury i historii. W rzeczywistości istniała ogromna potrzeba zachowania tajemnicy, ponieważ podczas tych świąt religijnych sporządzano plany oporu i składano przysięgę. Te tajne ceremonie voodoo były zwykle przeprowadzane w późnych godzinach wieczornych w świątyni (hounfor) w obecności kapłana (houngan) lub kapłanki (mambo). Powodem, dla którego ceremonie te były przeprowadzane w tajemnicy, jest fakt, że niewolnicy praktykujący voodoo w kolonialnym społeczeństwie Haiti byli napadani, więzieni i/lub traceni. Haitańskie voodoo to mieszanka kultur afrykańskiej i chrześcijańskiej; większość katolików na Haiti wyznaje voodoo, podczas gdy większość wyznawców voodoo twierdzi, że jest katolikami. Voodoo ma historię tłumienia i było sposobem na przetrwanie niewolników. Religia afrykańska była sposobem radzenia sobie z okropnymi warunkami panującymi w Przejściu Środkowym, podczas podróży z Afryki do Ameryki. Skład demograficzny Haiti przed rewolucją haitańską był taki, że społeczeństwo składało się głównie z afrykańskiej niewolniczej siły roboczej, a biali koloniści stanowili mniejszość. Stowarzyszenia voodoo wniosły główny wkład w stworzenie infrastruktury potrzebnej niewolnikom do zorganizowania powstania przeciwko francuskiej administracji kolonialnej i osiągnięcia niepodległego państwa. Voodoo zostało stłumione przez wielu przywódców rewolucji haitańskiej po 1791 r., ponieważ zarówno

Toussaint Louverture, jak i Jean-Jacques Dessalines, pierwszy władca niezależnego Haiti, zabronili zgromadzeń i tańców voodoo. Henry Christophe zabiegał o uznanie nowego państwa Haiti przez różne narody, wspierając chrześcijaństwo i dławiąc praktyki voodoo. Podejmowane przez tych trzech haitańskich przywódców próby stłumienia voodoo zakończyły się niepowodzeniem, gdyż praktykowanie tej religii odegrało znaczącą rolę w rozwoju haitańskiego społeczeństwa. W rzeczywistości prezydent i późniejszy dyktator Haiti Papa Doc (François) Duvalier stosował voodoo w swoim XX-wiecznym rządzie, przypisując szereg stanowisk rządowych kapłanom voodoo. Kapłani voodoo wywołali pewien stopień strachu wśród ludności Haiti, ponieważ niektórzy uważają, że kapłani voodoo używają magii, aby przekształcać ludzi w zombie. Wiara w zombie odegrała kluczową rolę w utrzymaniu porządku społecznego na Haiti, ponieważ istnieje przekonanie, że jeśli osoba, która dopuściła się złych czynów, umrze, jej duch zostanie uwięziony w otchłani. To przekonanie staje się zachętą dla ludności do przestrzegania zasad społecznych. Voodoo nie tylko odegrało ważną rolę w życiu religijnym Haitańczyków i utrzymaniu porządku społecznego, ale także przeniknęło do sfery sztuki, czego wyrazem jest chociażby twórczość kapłana voodoo Hectora Hyppolite'a. Na mocy dekretu prezydenta Jeana-Bertranda Aristide'a z kwietnia 2003 roku voodoo zostało uznane za oficjalnie uznaną religię na Haiti. To połączenie wierzeń voodoo ze sztuką zyskało pewne uznanie wśród ludzi, którzy cieszą się pięknem obrazów i przesłaniem, jakie niosą te dzieła sztuki. Voodoo zyskało negatywny wizerunek, częściowo ze względu na przekonanie, że reprezentuje niecywilizowany afrykański przesąd, a częściowo ze względu na amerykańskie przedstawianie voodoo w kulturze popularnej jako religii przesądów i dóbr duchowych. Przedstawienie to potęguje fakt, że voodoo wiąże się z wykorzystaniem szeregu rekwizytów, takich jak kurze pióra, czaszki i węże. To właśnie takie postrzeganie voodoo pojawia się w amerykańskiej kulturze popularnej, gdy różne filmy podkreślają egzotyczną naturę voodoo. Voodoo nadal cieszy się znaczną rzeszą zwolenników, ponieważ około 40 milionów ludzi praktykuje tę religię.

Valera, Éamon de

(1882–1975) irlandzki nacjonalista i prezydent

Éamon de Valera był dominującym irlandzkim przywódcą nacjonalistycznym przez większą część XX wieku. De Valera urodził się w Nowym Jorku, ale wychowywał się w Irlandii przez rodzinę swojej matki. Po ukończeniu studiów wstąpił do Ochotników Irlandzkich. Brał udział w powstaniu wielkanocnym w 1916 r. De Valera został schwytany i skazany na śmierć, ale opóźnienia prawne uratowały mu życie. Został zwolniony na mocy amnestii generalnej w 1917 r. Został wybrany do brytyjskiej Izby Gmin i pełnił funkcję prezydenta Sinn Féin. W 1918 wygrał wybory do irlandzkiego parlamentu. Konflikt irlandzki z Brytyjczykami przerodził się w irlandzką wojnę o niepodległość. Głównym rywalem politycznym de Valery w tej epoce był Michael Collins. De Valera został prezydentem republiki w 1921 roku. De Valera stanowczo sprzeciwiał się traktatowi z Brytyjczykami, zwłaszcza przysiędze wierności królowi Anglii. Zaogniona retoryka De Valery przeciwko traktatowi przyczyniła się do wybuchu wojny domowej w 1922 r. Wojna trwała rok, aż protraktatowe siły Wolnego Państwa pokonały antytraktatową IRA. W 1926 roku de Valera założył partię polityczną Fianna Fáil (Żołnierze Przeznaczenia), która pozostawała dominującą siłą polityczną przez następne 50 lat. De Valera był pierwszym premierem od 1937 do 1948. Przegrał wybory w 1948 r., ale powrócił do władzy w latach pięćdziesiątych. W 1937 r. przeforsował nową konstytucję, na mocy której Irlandia stała się nową nazwą narodu, prezydent Irlandii został wybrany w głosowaniu powszechnym i uznano „szczególne stanowisko” Kościoła rzymskokatolickiego w Irlandii. Język irlandzki, wraz z angielskim, stał się językiem urzędowym. De Valera zachował irlandzką neutralność podczas II wojny światowej. Jego ostatnia kadencja zakończyła się w 1973 r., kiedy miał 91 lat. De Valera zmarł w Dublinie w 1975 r.

Vargas, Getúlio

(1883–1954) prezydent Brazylii

Getúlio Vargas był prezydentem Brazylii przez prawie 20 lat. W latach 1930–1945 pełnił funkcję tymczasowego prezydenta, wybranego przywódcy i dyktatora. W latach 1951-1954 sprawował urząd prezydenta w drodze demokratycznych wyborów. Podczas swojej kadencji pracował nad modernizacją Brazylii, rozwijając programy reform społecznych, rozszerzone prawo wyborcze i zorganizowaną siłę roboczą. Jednak rząd Vargasa zyskał również reputację państwa represyjnego, gdy rozwiązał kongres, odwołał wybory, przejął kontrolę państwa nad gazetami i związkami zawodowymi, a nawet obalił własny rząd, aby zostać dyktatorem. Vargas urodził się w 1883 roku na wsi Rio Grande do Sul w zamożnej rodzinie zajmującej się hodowlą bydła. Jako młody człowiek przez krótki czas służył w wojsku, po czym rozpoczął studia prawnicze, gdzie wyróżnił się jako student-polityk. Do polityki wszedł w 1909 roku i został wybrany do legislatury stanowej. W 1922 był przedstawicielem stanu w kongresie brazylijskim w Rio de Janeiro. W 1926 roku został mianowany ministrem finansów Brazylii, a zaledwie dwa lata później został gubernatorem stanu Rio Grande do Sul. Vargas został prezydentem Brazylii w 1930 r. w wyniku rewolucji, która obaliła prezydenta Waszyngtona Luísa Pereirę de Souse w nadziei na utworzenie nowego rządu oddanego postępowi narodowemu i reformom społecznym. Vargas objął urząd zaledwie miesiąc po rozpoczęciu rewolucji. Przystąpił do realizacji programu odbudowy kraju opartego na rządzie scentralizowanym. Rozwiązał Kongres Narodowy oraz legislaturę stanową i miejską oraz zawiesił federalistyczną konstytucję z 1891 r. Zastąpił gubernatorów stanowych własnymi urzędnikami, zwanymi interventores, którzy podlegali bezpośrednio jemu. Scentralizowana władza rządu Vargasa nie pozostała niekwestionowana. W 1932 roku w uprawiającym kawę stanie São Paulo wybuchło powstanie konstytucjonalistów. Bunt zakończył się po trzech miesiącach, gdy São Paulo znalazło się w izolacji podczas prób obalenia Vargasa. Pomimo nowej konstytucji administracja Vargasa stopniowo zmierzała w stronę autorytaryzmu. Zbliżały się wybory prezydenckie 1938 r., Vargas nie był jeszcze gotowy do oddania władzy. W konsekwencji obalił własny rząd 10 listopada 1937 r., inicjując dyktaturę Estado Novo, czyli Nowego Państwa. Ten nowy okres kadencji Vargasa jako przywódcy Brazylii nie przełożył się na radykalne zmiany, ale raczej oznaczał kulminację tendencji centralizacyjnych, które Vargas demonstrował od 1930 r. Estado Novo było represyjną dyktaturą, a politycy, intelektualiści i lewicowcy, którzy rzucali wyzwania Vargasowi byli prześladowani, przetrzymywani, torturowani i wypędzani. Vargas scentralizował nie tylko rząd, ale także edukację, pracę i brazylijską gospodarkę. Uważał, że postęp narodowy można osiągnąć jedynie poprzez modernizację przemysłową Brazylii. Aby osiągnąć ten cel, jego administracja wdrożyła nowe programy edukacyjne mające na celu zreformowanie szkolnictwa średniego i utworzenie szkół zawodowych kształcących siłę roboczą w przemyśle. Vargas wprowadził nową politykę pracy, która skonsolidowała związki zawodowe pod kontrolą państwa, zezwalając na utworzenie tylko jednego związku na kategorię pracowników. Vargas wprowadził przepisy dotyczące płacy minimalnej, plany emerytalne, przepisy bezpieczeństwa, urlop macierzyński, opiekę nad dziećmi, płatne urlopy, programy szkoleniowe i bezpieczeństwo pracy. Inicjatywy pracownicze Vargasa zaowocowały ogromnym poparciem społecznym dla jego prezydentury. Podczas II wojny światowej Vargas związał swój kraj z aliantami, umożliwiając Brazylii czerpanie zysków z eksportu do Stanów Zjednoczonych. Vargas zawiesił także spłatę zadłużenia zagranicznego kraju w celu realizacji inwestycji publicznych. Wraz z porażką autorytarnych rządów w Europie po II wojnie światowej, wśród obywateli, od wysokich rangą generałów armii po protestujących studentów, pojawiła się rosnąca presja przeciwko dyktaturze Vargasa. Vargas ostatecznie ugiął się pod tą presją i 6 maja 1946 r. odbyły się wybory. Nie kandydował. Jednak Vargas ponownie został prezydentem Brazylii, wybranym demokratycznie w 1950 r. ze względu na szerokie poparcie społeczne. Jednak inflacja, strajki robotnicze, sprzeciw w wojsku i inne problemy utrudniły Vargasowi spełnienie obietnic wyborczych, zwłaszcza w odniesieniu do programów pracy. W miarę narastania opozycji politycznej i groźby obalenia militarne Vargas popełnił samobójstwo w

pałacu prezydenckim 24 sierpnia 1954 r., strzelając sobie w serce. W liście samobójczym pozostawionym narodowi brazylijskiemu przedstawił się jako sługa mas i ostro skrytykował tych, którzy doprowadzili go do rozpacz.

Vasconcelos, Jose

(1882–1959) Meksykański polityk i pisarz

José Vasconcelos urodził się 28 lutego 1882 roku w Oaxaca na południu Meksyku. Później jego rodzina przeniosła się na daleką północ Meksyku. W ramach swojej edukacji Vasconcelos uczęszczał do szkoły podstawowej w Eagle Pass w Teksasie, codziennie przekraczając granicę amerykańsko-meksykańską. Po inwazji Stanów Zjednoczonych na Kubę w latach 1906–09 rodzina Vasconcelos obawiała się podobnej inwazji na Meksyk i przeniosła się do Campeche we wschodnim Meksyku. Vasconcelos zaniepokoił się pozorną trwałością prezydentury Porfirio Díaza. Skończył studia prawnicze, które ukończył w 1907 r., a w 1909 r. podjął pracę w Ruchu Antyreelekcjonistycznym. Vasconcelos został redaktorem gazety tego ruchu El Antireeleccionista i został zmuszony do ucieczki do Stanów Zjednoczonych w atmosferze politycznej roku 1910. Wrócił do Meksyku, gdy prezydentem został Francisco Madero. Kiedy Madero został zamordowany w 1913 roku, Stany Zjednoczone przejęły meksykańskie miasto portowe Veracruz. Vasconcelos brał udział w kolejnych konferencjach nad wodospadem Niagara, podczas których Stany Zjednoczone zgodziły się wycofać swoich żołnierzy. W listopadzie 1914 r. Eulalio Martín Gutiérrez Ortiz został tymczasowym prezydentem Meksyku i mianował Vasconcelosa swoim ministrem ds. Nauczania publicznego, który miał nadzorować służbę oświatową. Jednak kiedy Venustiano Carranza został prezydentem w październiku 1915 r., Vasconcelos został zmuszony do powrotu do Stanów Zjednoczonych na wygnanie. W tym czasie napisał swoje dwie pierwsze książki: La intelectualidad mexicana (1916) i El monismo estético (1919). Wrócił do Meksyku w maju 1920 r., kiedy Carranza został obalony i zastąpiony przez Adolfo de La Huerta, który mianował Vasconcelosa rektorem Narodowego Uniwersytetu Meksyku. Vasconcelos nalegał na utworzenie federalnego ministerstwa edukacji, zamiast zezwalania na prowadzenie szkół przez poszczególne stany. W rezultacie 12 października 1921 r. prezydent Álvaro Obregón mianował Vasconcelosa sekretarzem edukacji publicznej. Nowy wydział szybko podzielił się na szkoły, biblioteki i sztuki piękne. Chociaż Vasconcelos rozpoczął prace nad budową większej liczby szkół wiejskich, jego długoterminowym celem było rozwinięcie myślenia dzieci, tak aby mogły cieszyć się koncepcjami filozoficznymi, a nie ograniczać się tylko do nauki czytania i pisanie. Sprzyjało temu dodatkowo wydział bibliotek, który wydawał tanie wydania wielu najważniejszych dzieł literatury i po niskich kosztach udostępniał je szkołom i zainteresowanym członkom społeczeństwa. Sekcja sztuk pięknych odegrała szczególnie kluczową rolę w promowaniu muralistów, którym pozwolono malować w szkołach i innych budynkach użyteczności publicznej. 30 czerwca 1924 Vasconcelos zrezygnował ze stanowiska sekretarza edukacji publicznej i zdecydował się zająć polityką opozycji. Prowadził kampanię na stanowisko gubernatora Oaxaca, ale potem musiał udać się na wygnanie do Stanów Zjednoczonych. Następnie udał się do innych części Ameryki Łacińskiej i Europy, wracając do Meksyku po obaleniu Obregóna. Nowy prezydent Plutarco Calles obiecał wolne wybory, a Vasconcelos zdecydował się zakwestionować wybory w ramach tzw. kampanii 1929 r. Przedstawił się jako spadkobierca tradycji Francisco Madero. Oficjalne wyniki pokazały, że kandydat do rządu Pascual Ortiz Rubio zdobył 1 948 848 głosów, a Vasconcelos zaledwie 110 979 głosów. Zwolennicy Vasconcelosa twierdzili, że wybory były sfałszowane, a sam Vasconcelos uciekł do Stanów Zjednoczonych, gdzie nawoływał do zbrojnego buntu. Przekonania i postawy Vasconcelosa mocno przechyliły się w prawo. W 1940 r. Vasconcelos, już zagorzały antykomunista, wrócił do Meksyku, gdzie prowadził gazetę Timón, która otrzymała wsparcie rządu niemieckiego. Jego nowe stanowisko było sprzeczne z radykalizmem, który wyznawał w latach dwudziestych XX wieku. Jego nową filozofią był „monizm estetyczny”, który postrzegał świat jako

kosmiczną jedność, w której przyszłość należy do metysów, a nie białych. Swoje idee przedstawił w dwóch książkach: *La raza cosmica* (Kosmiczna rasa, 1925) i *Todología* (1952). Począwszy od lat trzydziestych XX wieku José Vasconcelos napisał obszerną autobiografię: *Ulises criollo* (kreolski Ulises, 1935), *La tormenta* (Męki, 1936), *El desastre* (Katastrofa, 1938), *El proconsulado* (Prokonsulstwo, 1939) i *La flama* (Płomień, 1959). Wielu okrzyknęło te książki jednymi z najwspanialszych dzieł literatury meksykańskiej, obejmujących okres od rewolucji 1910 r. po burzliwe lata dwudzieste i trzydzieste XX wieku. José Vasconcelos został mianowany dyrektorem Biblioteca Nacional (biblioteki narodowej) w 1940 r., a od 1948 r. kierował Meksykańskim Instytutem Kultury Latynoskiej. Vasconcelos spędził ostatnie lata na spokojnej emeryturze i zmarł 30 czerwca 1959 roku w Meksyku.

Vichy France

Vichy France to nazwa nadana prawicowemu, autorytarnemu rządowi, który zastąpił III Republikę po upadku Francji pod nazistami w 1940 roku. Została nazwana na cześć francuskiego miasteczka uzdrowiskowego, do którego wielu jego przywódców uciekło po okupacji Paryża. Rząd natychmiast domagał się zawieszenia broni i źle zdefiniowanej „współpracy” z nazistami. Pod przywództwem marszałka Henri-Philippe Pétaina i Pierre'a Laval'a reżim próbował doprowadzić do czegoś, co nazwał „rewolucją narodową” we Francji, aby oczyścić naród z dekadencji III RP i upokorzenia porażki militarnej. Vichy rządziło mniej więcej autonomicznie południową, nieokupowaną częścią Francji aż do końca 1942 roku, kiedy naziści najechali to terytorium i objęli je bezpośrednią kontrolą Rzeszy. Nawet wtedy rząd Vichy zachował pewną kontrolę nad sprawami rządowymi i ostatecznie skapitulował dopiero na kilka tygodni przed wyzwoleniem Paryża. Nawet dzisiaj Vichy jest nierozzerwalnie związane ze swoją współpracą z nazistami, a zwłaszcza ze współudziałem w Holokauście. „Rewolucja narodowa” w Vichy była bezpośrednim skutkiem upadku Francji w 1940 r., ale jej duchowe korzenie tkwiły w niestabilności i postrzeganej dekadencji, która wstrząsnęła Trzecią Republiką. Wielu intelektualistów i polityków obwinięło III RP – i w ogóle parlamentaryzm – za różnorodne problemy polityczne i społeczne okresu międzywojennego. Niemiecki Wehrmacht, świeżo po podboju Holandii i Belgii, przekroczył granicę francuską 13 maja 1940 roku i pomimo walecznego oporu niektórych części armii francuskiej, miesiąc później znalazł się w Paryżu. Rząd premiera Paula Reynauda, który 10 czerwca uciekł z miasta do Bordeaux, podał się do dymisji i został zastąpiony przez rząd, na którego czele stał marszałek Pétain, generał i bohater I wojny światowej.

PEŁNA WŁADZA RZĄDU

Wcześniej niektóre elementy rządu Reynauda, wspierane przez brytyjskiego premiera Winstona Churchilla, opowiadały się za wycofaniem się albo do Bretanii, albo do francuskiej Afryki Północnej w celu kontynuowania walk. Jednak zarówno Pétain, jak i Pierre Laval byli zagorzałymi zwolennikami zawieszenia broni i negocjowali pokój z Niemcami. Pokój ten uznawał niemiecką okupację większości północnej i zachodniej Francji, pozostawiając rządowi Pétaina kontrolę nad południem. Zagorzali przeciwnicy, tacy jak generał brygady Charles de Gaulle, uciekli do Wielkiej Brytanii, ale lwia część francuskich polityków i dowódców wojskowych wydawała się pogodzona z porażką. 4 lipca Zgromadzenie Narodowe większością głosów zagłosowało za przyznaniem marszałkowi Pétainowi pełnych uprawnień rządowych. Pétain i jego współpracownicy podjęli się zadania przebudowy i regeneracji Francji. Chociaż jego podejście miało charakter korporacyjny i bardzo konserwatywny i chociaż wyrażało się w kategoriach rasowych i quasi-naukowych, należy zauważyć, że „narodowa rewolucja” w Vichy nie była faszystowska per se. Pétain był gorliwym katolikiem, który wierzył, że Francja została ukarana za półtora wieku skorumpowanego republikanizmu i że kraj wymaga ratunku. Wokół Pétaina narodził się pełnoprawny kult jednostki, oparty przede wszystkim na jego reputacji bohatera wojennego, postaci dziadka (miał 84 lata, gdy objął pełną władzę) i wzorcu moralnym. Kult ten służył dwojakemu celowi w kontekście wojny. Dla aliantów Pétain był starym, dzielnym francuskim

patriotą, on i jego rząd zapewniali tarczę, która uniemożliwiała Adolfowi Hitlerowi okupację reszty Francji i jej imperium. Dla nazistów był surowym moralistą i antyparlamentarzystą, starającym się pomóc w budowie hitlerowskiego „Nowego Porządku Świata” poprzez oczyszczenie Francji i oczyszczenie jej z „niepożądanych”. Ta podwójna gra uniemożliwiała którejkolwiek ze stron pełną wiedzę, co sądzić o Vichy, aż do późnej fazy wojny

„NARODOWA REWOLUCJA”

Miało to także dać Pétainowi chwilę wytchnienia podczas „rewolucji narodowej”, której motto brzmiało: „Praca, rodzina, ojczyzna”. Uchwalono ustawodawstwo zabraniające kobietom pracy poza domem i znacznie utrudniające uzyskanie rozwodu. Obowiązkowa służba wojskowa została częściowo zastąpiona programem pracy z młodzieżą, który miał zaszcześcić młodym ludziom we Francji solidne wartości „chłopskie”. Dalsze kroki podjęte w celu przywrócenia społeczeństwa rolniczego obejmowały system dotacji dla drobnych rolników, organizację lokalnych syndykatów rolniczych oraz rzekomo uproszczony system podziału i podziału działek rolnych. Wreszcie „rewolucja narodowa” zażądała oczyszczenia Francji z „choroby” „obcych” – terminu, który odnosił się do masonów i komunistów, ale przede wszystkim do Żydów. Wprowadzono środki wykluczające, które zabraniały Żydom – definiowanym na podstawie pochodzenia etnicznego ojca – pełnienia funkcji ministrów rządu, urzędników państwowych, lekarzy i nauczycieli. Jednak o wiele bardziej zgubna była współpraca Vichy z Niemcami w związku z Holocaustem. Wiele mówiono o chęci reżimu do pomocy nazistom poprzez dostarczanie francuskich Żydów do obozów koncentracyjnych na froncie wschodnim. Dodatkowych od 55 000 do 60 000 Żydów internowano w strefie nieokupowanej i w Algierii; zatem te internowania nie były zatem technicznie częścią ostatecznego rozwiązania, ale niezależnym następstwem polityki Vichy. Historiografia dotycząca Vichy nie była jednomyślna co do tego, czy naziści wymusili na reżimie współpracę, czy też była to niezależny wybór. Armie pod kontrolą Vichy walczyły czasami tak, jakby były sprzymierzone z Niemcami. Najbardziej oczywistym przykładem tego była operacja Torch, inwazja aliantów na Afrykę Północną w listopadzie 1942 r. Dowódcy Vichy wmówili aliantom, że siły Vichy pozwolą aliantom na lądowanie. Zamiast tego, chociaż Vichy w rzeczywistości nie otworzył ognia do aliantów, Darlan zwlekał wystarczająco długo ze współpracą, a wiadomość dotarła do Niemców, którzy stawiali opór desantom. Alianci w końcu wylądowali i podpisali rozejm z Darlanem, ale Niemcy, rozwścieczeni wahaniem Vichy, wkrótce potem najechali i zajęli niezamieszkaną strefę francuską. Historycy nie byli również zgodni co do tego, kto tak naprawdę był siłą napędową Vichy – Pétain czy Laval. Jednakże faktem jest, że Laval był kilkakrotnie wyrzucany z rządu w latach 1940–1944 (czy to przez Pétaina, czy później przez nazistów). Dla kontrastu, okres Pétaina na stanowisku szefa rządu trwał nieprzerwanie aż do lipca 1944 r., w następstwie gdy Alianci nacierali na Paryż, naziści przenieśli go do zamku Sigmaringen na granicy niemieckiej. Tam Pétain piastował funkcję szefa kiepskiego rządu Vichy aż do wyzwolenia, kiedy to marszałek oddał się władzom alianckim po odmowie azylu w Szwajcarii. Pétain, Laval i inni przywódcy Vichy zostali postawieni przed sądem w sierpniu 1945 roku w zdecydowanie gorszej wersji procesów norymberskich. Podczas tego procesu Pétain twierdził, że tak jak myśleli alianci, tylko on powstrzymywał nazistów przed okupacją całego kraju, że celem Vichy było gra na zwłokę i że jego rząd współpracował tylko dlatego, że był zmuszony do. „Gdybym nie mógł być twoim mieczem” – powiedział słynnie – „próbowałem być twoją tarczą”. Zabiegi te zakończyły się jednak niepowodzeniem, a Pétain, Laval i wielu innych byłych przywódców Vichy zostali skazani na śmierć. Chociaż Laval został stracony, marszałek dostrzegł, że generał de Gaulle, będący obecnie szefem francuskiego rządu tymczasowego, zamienił jego wyrok na dożywocie. Dziedzictwo rządu Vichy dla Francji jest w najlepszym razie niejasne. W następstwie wojny kolejne rządy francuskie propagowały mit stworzony przez samego de Gaulle'a, który głosił, że Vichy to aberracja i że zdecydowana większość Francuzów od początku stawiała opór. Mit ten miał oczywiście swój cel polityczny, ale powstrzymywał Francuzów przed dokładnym pogodzeniem się z tym, co wydarzyło się

w latach 1940–1944, aż do wielu lat później. Przede wszystkim niechęć Francji do pełnego zajęcia się kwestią współudziału Vichy w Holokauście była prawdopodobnie najbardziej niepokojącym dziedzictwem rządu zrodzonego z upokorzenia i porażki.

Villa, Francisco „Pancho”

(1878–1923) generał meksykański

Francisco „Pancho” Villa był generałem rewolucji meksykańskiej od 1911 do 1920; dowodził oddziałami głównie w północnej części Meksyku. Villa dołączył do grupy antyrządowej w 1910 roku i zaczął werbować bojowników. Villa potrafił być złośliwy i był gotowy zabić tych, którzy mu się sprzeciwiali. Dbał także o opiekę nad swoimi ludźmi, co wzbudzało w nich lojalność. Interesował się także edukacją i już jako dorosły nauczył się pisać. Urodzony jako Doroteo Arango w 1878 roku w Rancho de la Coyotada w stanie Durango, rodzice Villi byli dzierżawcami hacjendy. Villa jako nastolatek przez jakiś czas pracował na ranczu El Gorgojito. Następnie w wieku 13 lat z nieznanymi powodami zastrzelił kogoś, uciekł na wieś i został bandytą. Przez następne 20 lat Villa spędził czas jako bandyta i złodziej bydła. Nie ma jasnego zapisu, co dokładnie zrobił i kiedy. To właśnie w tym okresie zmienił nazwisko na Francisco „Pancho” Villa. Villa poznał Abrahama Gonzálesa w 1910 roku. Gonzáles pracował nad pokonaniem reelekcji prezydenta Meksyku José de la Cruz Porfirio Díaz w Chihuahua, który startował przeciwko Francisco Madero. Kiedy Díaz wygrał wybory, Madero uciekł z kraju i wezwał swoich zwolenników do powstania i obalenia Díaza. Díaz był powolny aby zareagować na wydarzenia w północnym Meksyku, gdzie przebywał Villa, a w maju 1911 roku upadł jego rząd. Madero został wybrany na prezydenta. Madero wkrótce musiał walczyć z własną rewolucją. Villa nie chciała zwrócić się przeciwko Madero, którego szanował. Podczas kampanii w 1912 roku Villa popadł w konflikt z generałem Victoriano Huertą, który kazał go aresztować i prawie stracić za niesubordynację. Villa otrzymała łaskę od Madero i zamiast tego został uwieczony. W grudniu Villa uciekł z więzienia i przedostał się do Stanów Zjednoczonych. W lutym 1913 Huerta, przy wsparciu Stanów Zjednoczonych, zwrócił się przeciwko Madero. Kazał aresztować i zastrzelić Madero, a następnie został prezydentem. Villa wrócił do Meksyku, aby walczyć z Huertą. Przez cały rok 1913 Villa wygrał szereg bitew z siłami Huerty i został wybrany na dowódcę Dywizji Północy. W grudniu Villa schwytał Chihuahua i został gubernatorem. W 1914 roku siły Villi ruszyły na południe i ostatecznie otworzyły rebeliantom drogę do marszu na Meksyk. Walki poważnie zaszkodziły armii federalnej i widząc, że jego sprawa została przegrana, Huerta złożył rezygnację 15 lipca. Powołano tymczasowego prezydenta, ale tak naprawdę władzę sprawowali trzej najpotężniejsi wodzowie, spośród których Venustiano Carranza został mianowany pierwszym wodzem. Villa nienawidził Carranzę i resztę 1914 roku spędził na próbach odsunięcia Carranzę od władzy. W grudniu Villa i Emiliano Zapata połączyli siły, aby przejąć kontrolę nad Meksykiem. Villa miał uciekającego Carranzę, ale zamiast wykończyć Carranzę, Villa zdecydował się nie atakować bezpośrednio; Carranza był w stanie odbudować swoją armię. W 1915 roku Villa został wielokrotnie pokonany i zepchnięty dalej na północ przez odbudowaną armię Carranzę. 10 lipca Dywizja Północy Villi została dotkliwie pokonana i przestała istnieć. Następnie 19 października, w obliczu ciągłego spadku władzy Villi, Stany Zjednoczone uznały rząd Carranzę. 9 marca 1916 roku Villa poprowadził nalot na Columbus w Nowym Meksyku. Pod naciskiem narodu amerykańskiego prezydent Woodrow Wilson rozpoczął wyprawę pod dowództwem generała brygady Johna Pershinga w celu zdobycia Villi. Ekspedycja nigdy nie była w stanie znaleźć Villi i prawie spowodowała wojnę między Meksykiem a Stanami Zjednoczonymi. Po wyzdrowieniu z rany, którą otrzymał podczas walki z siłami Carranzę, Villa kontynuował najazdy na kontrolowane przez Carranzę miasta w północnym Meksyku. Kiedy Carranza nie dotrzymał obiecanych reform, wybuchł przeciwko niemu bunt. Po śmierci Carranzę złożono Villi ofertę, że jeśli złoży broń, będzie mógł przejść na emeryturę. Negocjacje trwały aż do chwili, gdy Villa ostatecznie zgodził się na kapitulację 28 lipca 1920 roku. Pozostałe lata swojego życia

Villa spędził pracując w hacjendzie i ulepszając ją. Dodał szkołę, poprowadził drogę do pobliskiego miasta i opłacił edukację części synów swoich ochroniarzy i pracowników. W czasie jego przejścia na emeryturę podejmowano szereg prób zamachu, w końcu 20 lipca 1923 r. udało się.

Vajpayee, Atal Bihari

(1924–2018) Indyjski przywódca polityczny

Atal Bihari Vajpayee jest byłym przywódcą partii bharatiya janata (BJP), czyli Indyjskiej Partii Ludowej, prohinduskiego ruchu politycznego, który stara się definiować indyjską kulturę i społeczeństwo zgodnie z hinduskimi wartościami religijnymi. Vajpayee był dwukrotnie premierem Indii, w latach 1996 i 1998–2004. Uważany jest za przywódcę hinduskiego nacjonalizmu i przez prawie 50 lat był członkiem parlamentu. W ciągu sześciu lat sprawowania funkcji premiera Vajpayee pracował nad modernizacją indyjskiej gospodarki i rozstrzygnięciem długotrwałych sporów z Pakistanem. Jego rząd oskarżano o wspieranie rasizmu wobec muzułmanów i ekstremizmu politycznego. Oprócz działalności politycznej Vajpayee zyskał także reputację poety, publikując zbiory poezji. Vajpayee urodził się w Gwailor w stanie Madhya Pradesh w 1924 r. Uzyskał tytuł magistra nauk politycznych w Victoria College i DAV College. Jego zaangażowanie w politykę zaczęło się już w bardzo młodym wieku. Choć początkowo był blisko komunizmu, szybko przesunął się na prawo, szukając inspiracji w kampaniach Syamy Prasada Mookerjee na rzecz włączenia Kaszmiru, w którym większość stanowi muzułmańska władza, do Unii Indyjskiej. W 1957 roku Vajpayee zdobył swój pierwszy mandat w parlamencie, a po śmierci Mookerjee objął przywództwo BJS, stając się jednym z głównych i najbardziej szanowanych głosów opozycji wobec partii kongresowej. Jednak choć BJS zdobywało coraz większe poparcie w północnych regionach kraju, wielokrotnie nie udało jej się odsunąć Kongresu od władzy. Podczas stanu nadzwyczajnego w Indiach w latach 1975–77, ogłoszonego przez ówczesną premier Indirę Gandhi, Vajpayee był głośnym krytykiem rządu i zawieszenia praw obywatelskich. Został także na krótko osadzony w więzieniu. Po uwolnieniu pomógł założyć Koalicję Janata. W ciągu dwóch lat sprawowania rządów, pomimo swojego hinduskiego nacjonalizmu, Vajpayee pracował nad poprawą stosunków dyplomatycznych z Pakistanem i Chinami, odwiedzając oba kraje i nawiązując z nimi stosunki handlowe. Gdy rząd Janaty upadł, zniszczony przez wewnętrzne rozłamy, Vajpayee założył Partię Bharatiya Janata (BJP), która stała się nową partią hinduskiego nacjonalizmu i konserwatyzmu. Partia źle wypadła w wyborach w 1984 r., w których zdobyła tylko dwa mandaty w parlamencie, częściowo z powodu fali sympatii dla Partii Kongresowej, która ogarnęła naród po zamordowaniu Indiry Gandhi przez jej sikhijskich ochroniarzy. Nastroje antymuzułmańskie, które ogarnęły dużą część narodu w latach 80. i na początku lat 90. XX w., doprowadziły do imponującego wzrostu BJP. Przy silnym poparciu parlamentu Vajpayee rozpoczął szeroko zakrojony program reform gospodarczych, zachęcając sektor prywatny i ograniczając zaangażowanie państwa w sektorze przemysłowym w celu ograniczenia odpadów i długu publicznego. Stymulował także inwestycje zagraniczne i badania w dziedzinie technologii informatycznych, czyniąc Indie jedną z głównych potęg w tej dziedzinie. Za rządów Vajpayee Indie przeżyły jeden z najszybszych okresów wzrostu gospodarczego. Jednak krytycy twierdzą, że biedniejsze warstwy indyjskiego społeczeństwa zostały wykluczone z tego dobrobytu. Bilans polityki zagranicznej Vajpayee jest równie zróżnicowany. Jego decyzja o przeprowadzeniu pięciu podziemnych testów nuklearnych w Radżastanie wywołała międzynarodową krytykę. Jednak jego rząd poczynił historyczny postęp w ustanawianiu normalnych stosunków z Pakistanem, a oficjalna wizyta prezydenta Billa Clintona w Indiach zasygnalizowała początek nowego porozumienia dyplomatycznego między Stanami Zjednoczonymi a Indiami po napięciach zimnej wojny. Sukcesy gospodarcze i dyplomatyczne jego rządu nie wystarczyły jednak, aby zapewnić Vajpayee reelekcję.

Velasco Ibarra, Jose

(1893–1979) prezydent Ekwadoru

„Ojciec ekwadorskiego populizmu” José María Velasco Ibarra był prezydentem kraju pięciokrotnie od lat trzydziestych do siedemdziesiątych XX wieku. Utalentowany mówca, charyzmatyczny i bystry, jest chyba najbardziej znany ze swojej przechwałki: „Dajcie mi balkon, a zostanę prezydentem!” Zaczynając od swojej kampanii drugiej kadencji (1944–1947) Velasco Ibarra zyskał dużą rzeszę zwolenników, głównie wśród mieszkańców miast przybrzeżnych, stosując szereg nowoczesnych technik kampanii, które obejmowały radio, systemy nagłośnieniowe i masowo produkowane ulotki. W kolejnych latach stworzył państwo narodowe o znacznie bardziej aktywistycznej i populistycznej orientacji. Kierując swój apel głównie do miejskiej klasy robotniczej i średniej, zraził do siebie wielu tradycyjnych właścicieli ziemskich i elity wojskowej, pozostawiając w dużej mierze nienaruszone tradycyjne stosunki władzy i przywilejów. Wpisując się w szersze XX-wieczne tendencje panujące w Ameryce Łacińskiej, propagował także rozbudowę infrastruktury wewnętrznej i robót publicznych (zwłaszcza dróg); wprowadzono powszechne prawo wyborcze; i wykorzystywał dyskurs nacjonalistyczny, aby zwiększyć swoją popularność i zjednoczyć rodaków z innymi krajami. Populistyczne dziedzictwo, które pozostawił, w dalszym ciągu kształtuje krajobraz polityczny Ekwadoru. Urodzony 19 marca 1893 roku w Quito w rodzinie z klasy średniej, ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Centralnym w stolicy i szybko zyskał reputację jednego z czołowych pisarzy i intelektualistów w kraju. W 1932 został mianowany prezydentem Izby Deputowanych, a w 1933 zwyciężył w wyborach prezydenckich. Odsiadując zaledwie rok, zanim został obalony przez wojsko, udał się na wygnanie do Kolumbii i Argentyny. Z wygnania zyskał ogromną rzeszę zwolenników, powracając w 1944 r. do szerokiego uznania społecznego, mobilizując strajki i protesty oraz zmuszając do rezygnacji urzędującego prezydenta. Jako tymczasowy prezydent nadzorował konwencję konstytucyjną i zatriumfował w wyborach prezydenckich w 1944 r., które po niej nastąpiły. Jego populistyczna polityka zraziła wielu jego elitarnych zwolenników, co doprowadziło do jego obalenia przez wojsko w 1947 r. Ponownie udając się na wygnanie, wrócił na kampanię prezydencką w 1952 r. i zwyciężył miażdżącym zwycięstwem. Został ponownie wybrany w 1960 r., by rok później zostać obalony przez wojsko; ta sama sekwencja miała miejsce podczas jego wyborów w 1968 r. i obalenia w 1972 r. Podobnie jak większość populistów tamtej epoki był także nacjonalistą, a jego nacisk na suwerenność narodową Ekwadoru skłonił go do egzekwowania Deklaracji z Santiago z 1952 r. wśród Ekwadoru, Chile i Peru, która rozszerzyła wody terytorialne tych krajów na odległość 200 mil w głąb Pacyfiku, aby chronić ich bogate łowiska. Stany Zjednoczone, Związek Radziecki i inne kraje uznały jedynie ograniczenie do 12 mil. Rezultatem była tak zwana wojna tuńczykowa, która miała miejsce pod koniec lat sześćdziesiątych i na początku siedemdziesiątych XX wieku, kiedy reżim Velasco Ibarra skonfiskował amerykańskie łodzie tuńczykowe, które nie uiściły wymaganej średniej opłaty specjalnej w wysokości 10 000 dolarów, co spowodowało odcięcie większości amerykańskiej pomocy. Jego populistyczna polityka, powodująca narastający kryzys gospodarczy i nie zrównoważona finansowo, doprowadziła do jego ostatecznego obalenia w 1972 r. Zmarł 30 marca 1979 r., pozostawiając złożone dziedzictwo wzmożonej mobilizacji politycznej, odradzającego się nacjonalizmu oraz niezaspokojonych aspiracji politycznych i gospodarczych ze strony biedna większość kraju.

Vo Nguyen Giap

(1911–2013) Wietnamski dowódca wojskowy

W historii komunistycznego Wietnamu Giap ustępuje jedynie Ho Chi Minhowi pod względem wpływu, jaki wywarł. Ho mianował Giapa głównodowodzącym sił Vietminhu walczących z Francuzami pod koniec II wojny światowej. Giap zaaranżował klęskę Francuzów pod Dien Bien Phu w 1953 roku i został mianowany ministrem obrony Demokratycznej Republiki Wietnamu. Giap był także głównym strategiem wojskowym przeciwko wojnie w Wietnamie prowadzonej przez USA. Giap urodził się 25

sierpnia 1911 r. w centrum Annam, na północ od 17 równoleżnika, jako syn Nguyen Thi Kien i Vo Quang Nghiem. Swoje wczesne życie spędził w jednej z najbiedniejszych części Wietnamu. Jednak ojciec Giapa należał do niewielkiej klasy średniej z jego regionu i był hodowcą ryżu, który uprawiał własną ziemię i dzierżawił kolejną niewielką jej część, a także był praktykującym tradycyjną medycynę

azjatycką. Od piątego do ósmego roku życia uczęszczał do szkoły w An Xa. Szkołą nadzorowali Francuzi, ale nauczali Wietnamczycy. W 1923 roku otrzymał świadectwo ukończenia studiów elementarnych, co nie było zbyt częste. W następnym roku zdał egzamin wstępny, aby zakwalifikować się do dodatkowej edukacji w Hue, ale nie zdał egzaminu. Uczył się pilnie i zdał egzamin w 1925 r. Uczęszczał do szkoły w Quoc Hoc, znanym zasiewie rewolucji; jego zdolności przywódcze i inteligencja pomogły mu osiągnąć doskonałe wyniki jako uczeń. Następnie Giap został nauczycielem historii i pracował w tym zawodzie przez całe lata trzydzieste XX wieku. Jednocześnie był aktywny w różnych ruchach rewolucyjnych. Wstąpił do Partii Komunistycznej w 1934 r. i pomagał w założeniu Frontu Demokratycznego w 1936 r. Był oddanym badaczem taktyki wojskowej i intensywnie studiował Napoleona i starożytnego chińskiego taktyka wojskowego Sunzię. Francuzi zdelegalizowali komunizm w 1939 roku, więc Giap wraz z Ho Chi Minhem uciekli do Chin, gdzie studiował wojnę partyzancką. Od 1939 do około 1947 Giap był zajęty opracowywaniem i kierowaniem planem wojskowym, który pokonał Francuzów i ostatecznie spowodował, że Stany Zjednoczone porzuciły swoje wysiłki w Wietnamie. Był to wieloaspektowy plan, który obejmował zdobycie powszechnego poparcia dla jego wysiłków i mobilizację ludzi do przyłączenia się do sprawy komunistycznej. Strategie wojskowe Giapa spowodowały śmierć milionów ludzi, w tym milionów Wietnamczyków, zarówno z północy, jak i południa, oraz ponad 58 000 Amerykanów. Wielu amerykańskich żołnierzy było pod wrażeniem pracowitości Wietnamczyków, umiejętności armii północnowietnamskiej i ich dyscypliny. Duża w tym zasługa przywództwa Giapa. Kiedy w 1975 r. powstała Socjalistyczna Republika Wietnamu, kiedy Wietnam Północny podbił południe i zjednoczył naród, Giap był wicepremierem i ministrem obrony. Po przejściu na emeryturę napisał kilka książek. W 1992 roku otrzymał nagrodę Złotej Gwiazdy, najwyższe odznaczenie dekoracyjne Wietnamu.

Vorster, B. J.

(1915–1983) premier Republiki Południowej Afryki

Balthazar Johannes (John) Vorster był premierem Republiki Południowej Afryki w latach 1966–1978. Jest prawdopodobnie najbardziej znany z tego, że wprowadził do władzy niektóre z najbardziej dyskryminujących i rasistowskich polityk apartheidu. Urodzony 13 grudnia 1915 roku w Uitenhage w Przylądku Wschodnim John Vorster był 13. dzieckiem zamożnego hodowcy owiec. Po ukończeniu szkoły podstawowej i średniej w Prowincji Przylądkowej Wschodniej uzyskał tytuł licencjata prawa na Uniwersytecie Stellenbosch i pod koniec lat trzydziestych XX wieku założył praktykę prawniczą w Port Elizabeth. Wraz z wybuchem II wojny światowej stanowczo sprzeciwiał się zaangażowaniu Republiki Południowej Afryki we wspieranie aliantów, stając się członkiem pronazistowskiej Ossewa-Brandwag. Jego poparcie dla reżimu nazistowskiego pod rządami Adolfa Hitlera doprowadziło Vorstera do więzienia przez większą część II wojny światowej. Jednak w niewielkim stopniu powstrzymało to jego radykalną ideologię i utrzymywał, że ówczesny reżim dyktatorski w Niemczech był bardziej produktywnym i odpowiednim modelem rządów w Republice Południowej Afryki niż istniejący już system parlamentarny. Kiedy Vorster został zwolniony z więzienia w 1944 r., jego prawicowe poglądy polityczne i społeczne skłoniły go do przyłączenia się do rosnącej Partii Narodowej Republiki Południowej Afryki. Vorster piął się po szczeblach kadry partyjnej i w 1953 roku został wybrany do parlamentu w Kapsztadzie jako przedstawiciel Partii Narodowej. Po jednym posiedzeniu parlamentu w 1958 r. został wiceministrem oświaty; rygorystycznie egzekwował politykę edukacyjną Bantu apartheidu. Pod rządami premiera Verwoerda został ministrem sprawiedliwości w 1961 r. W tym czasie

rząd wysłał żołnierzy Południowoafrykańskich Sił Obronnych, aby wspierali biały reżim Iana Smitha w Rodezji, przy powszechnym poparciu większości białych mieszkańców Republiki Południowej Afryki. Vorster zastąpił premiera Verwoerda bez sprzeciwu po zamordowaniu Verwoerda w 1966 r. Jego krótki i spokojny okres na stanowisku ministra pod rządami Verwoerda oznaczał, że niewiele wiedział o funkcjonowaniu departamentów innych niż jego własny. Niewiele wiedział o populacji Afryki i wewnętrznym działaniu ogromnych organów zarządzających ich życiem. Jednakże w ciągu roku, w którym objął stanowisko następcy Verwoerda, Vorster połączył tekę wymiaru sprawiedliwości z teką policji i więzień, wzmacniając władzę wydziału i policji południowoafrykańskiej. Chociaż Vorster w dalszym ciągu kierował się podstawowymi założeniami odrębnej polityki rozwoju, już na początku swojej kadencji premiera zraził do siebie ekstremistyczne frakcje Partii Narodowej, utrzymując stosunki dyplomatyczne z krajami afrykańskimi i zgadzając się na pozwolenie czarnoskórym afrykańskim dyplomatom mieszkać na białych obszarach. Jednak kadencja Vorstera na stanowisku premiera charakteryzowała się głównie wzrostem dyskryminacji rasowej i przemocy w całej Republice Południowej Afryki, w tym wzrostem liczby przetrzymywań bez procesu. Chociaż rząd Vorstera znany jest głównie z usprawniania i surowego egzekwowania polityki apartheidu, jego inicjatywy w zakresie polityki zagranicznej są ogólnie postrzegane jako umiarkowane i ugodowe. Zaczął od nieoficjalnego wspierania Rodezji, która w tym czasie walczyła o uniezależnienie się od rządów brytyjskich pod rządami premiera Iana Smitha. Choć publicznie opowiadał się za białą opinią publiczną w Republice Południowej Afryki, nie chciał zrazić do siebie potencjalnych sojuszników politycznych, takich jak Stany Zjednoczone, poprzez rozszerzenie uznania dyplomatycznego na Rodezję. Jako hegemon w regionie wywierał presję, przekonując Smitha do negocjacji z Mozambikiem w czasie regionalnej wojny domowej toczącej się w Afryce Południowej. Vorster zaczął odcinać niezbędne dostawy Smithowi, a nawet posunął się do odrzucenia rozmów telefonicznych premiera Rodezji. Międzynarodowa presja w dalszym ciągu ścisła RPA przez resztę apartheidu. Próbując odzyskać aprobatę opinii publicznej w Republice Południowej Afryki, najechał Angolę w latach 70. XX wieku, aby chronić Afrykę Południowo-Zachodnią (dzisiejszą Namibię) przed buntowniczymi próbami inwazji Angoli na kraj w poszukiwaniu diamentów. Kontynuując swoje inicjatywy pojednawcze we wrześniu 1974 r., Vorster ogłosił w Kapsztadzie swoją słynną politykę odprężenia wobec Afryki. Pomimo ówczesnych wysiłków regionalnych w Angoli, Vorster obiecał współpracę z przywódcami sąsiednich czarnych narodów afrykańskich. Negocjacje w sprawie Rodezji i próby zawarcia pokoju z czarną Afryką opierały się na nadziei, że takie manewry opóźnią dzień rozliczenia Vorstera w Republice Południowej Afryki. Miał nadzieję, że wschodzące państwa Zimbabwe i Mozambiku poczują się wdzięczne Republice Południowej Afryki za jej rolę w wyzwoleniu tych krajów. Lata 70. były dla Vorstera burzliwym okresem. Ostro stłumił powstanie w Soweto w 1976 r., co wywołało większą presję międzynarodową w postaci sankcji gospodarczych i społecznych. Przyznał niepodległość Transkei w 1976 r. i Bophuthatswane w 1977 r. zgodnie z odrębną polityką rozwoju apartheidu, chociaż rozwój gospodarczy w ich obrębie uległby stagnacji. Podtrzymywał pogląd, że Afrykanie mogą korzystać z praw politycznych jedynie w swojej ojczyźnie, niezależnie od tego, gdzie faktycznie mieszkają. 12 września 1977 roku Steve Biko, przywódca Świadomości Czarnych, zmarł w przerażających okolicznościach w areszcie policyjnym. Odpowiedzią Vorstera było osobiste zakazanie działalności 18 organizacjom. Ten krok pomógł mu odnieść miażdżące zwycięstwo w wyborach powszechnych w listopadzie 1977 r. Jednak Vorster podjął pierwsze, nieświadome kroki w kierunku bardziej równej Republiki Południowej Afryki. Ministerowi sportu i rekreacji w rządzie Vorstera, dr Pietowi Koornhofowi, udało się zapewnić pewną ograniczoną desegregację sportu, odwołując się do fikcji wielonarodowości: każda grupa narodowa musiała uprawiać sport osobno, ale mogły grać przeciwko sobie podczas międzynarodowych wydarzeń. Podobnie hotele i restauracje wyższej klasy mogły uzyskać status międzynarodowego i tym samym przyjmować ludzi wszystkich ras. Zainicjowano rozbudowany system zezwoleń na zgromadzenia, wydarzenia i obiekty o charakterze mieszanym. Vorster uznał wiele polityk apartheidu za niepotrzebne

i rozpoczął powolny proces ich eliminacji. Pod koniec lat siedemdziesiątych Vorster był zamieszany w sprawę znaną jako Muldergate (nazwaną tak na cześć dr Connie Mulder, ministra gabinetu informacyjnego w centrum skandalu). Choć Vorster z pewnością był ofiarą skandalu, to w pewnym sensie skandal wynikał z okoliczności, które on sam dopuścił. Vorster był zamieszany w wykorzystanie funduszu slushowego do kupienia lojalności „The Citizen”, jedynej dużej anglojęzycznej gazety przychylniej Partii Narodowej. Oficjalne dochodzenie wykazało, że Vorster wraz z szefem południowoafrykańskiej policji, generałem H. J. van den Berghem, nie tylko spiskowali w celu manipulowania „The Citizen”, ale także w celu zakupu amerykańskiej gazety „Washington Star”. Odkryto, że w 1973 roku Vorster zgodził się z planem Muldera przesunięcia z budżetu obronnego około 64 milionów randów na serię kampanii propagandowych. W 1979 r., co wywołało zakłopotanie Partii Narodowej, komisja śledcza ostatecznie stwierdziła, że Vorster wiedział o funduszu i tolerował go. Po skandalu Vorster odszedł ze stanowiska premiera w 1978 r. Vorster zmarł w Kapsztadzie w 1983 r.